

Ideologische armoede in het onderwijs

*Kunnen primair en voortgezet onderwijs nòg meer worden overgelaten aan decentraal overleg en aan de tucht van de markt? Is het onderwijs niet beter af, wanneer het zich weer oriënteert op zijn pedagogische provincie? **Peter Rutgers** stelt, dat de huidige crisis in het onderwijsbeleid voor een belangrijk deel valt terug te voeren op het ontbreken van een visie op onderwijs en opvoeding en op het loslaten van de menselijke factor.*

Een PvdA-staatssecretaris die niet weet wat er gebeurt met het geld dat zij besteed aan de bestrijding van onderwijsachterstanden, een VVD-onderwijsminister die scholen nog méér geld wil geven dan een stakende onderwijsbond eist en een onderwijsveld dat klaagt over salarissen, arbeidsvoorwaarden en schoonmaak. Hogescholen die hun verlies lijdende lerarenopleiding bij gebrek aan leerlingen afstoten en een tekort aan leraren dat desastreuze vormen aanneemt. D66-fractie leider De Graaf vergeleek de situatie al met een nationale ramp. PvdA-fractie leider Melkert erkende in de Tweede Kamer zich medeverantwoordelijk te voelen. En op het congres van de Besturenraad PCO in maart jl. stelde de voorzitter van de Raad voor Maatschappelijke Ontwikkeling, professor Adriaansens: “De menselijke maat in het onderwijs is zoek”. Van een sector met nieuw elan, zoals minister Hermans ons graag voorhoudt, is geen sprake.

In hun laatste beleidsbrieven ‘Sterke instellingen, verantwoordelijke overheid’ en ‘Onderwijs in stelling: kracht en creativiteit voor de kennissamenleving’ bepleitten de bewindslieden op onderwijs minder centrale regulering, meer autonomie voor scholen en verdere toelating van marktwerking. Zij zetten hiermee de vanaf de tachtiger jaren door ook de andere kabinetten onderhouden transformatie van een centraal naar een decentraal onderwijsbeleid voort. Onderwijsbeleid gaat steeds minder over onderwijs en steeds meer over sturing.

De motie in 1983 van het VVD-kamerlid Franssen gaf de aanzet voor ‘*onderzoek naar de mogelijkheden van vermindering en vereenvoudiging van de regelgeving en naar vergroting van de verantwoordelijkheid van de scholen zelf*’. Pas vanaf 1994, het CDA bevond zich buiten de coalitie, konden paarse kabinetten decentralisatie en autonomievergroting gaan vormgeven. Gemeentebestuur, schoolbesturen, scholen, het jeugd- en welzijnsbeleid en andere ‘partners’ worden geacht samen te werken bij het oplossen van lokale (al lang niet meer alleen onderwijs)problemen. Scholen zoeken daarbij naar samenwerking en krachtenbundeling vanwege de ermee verbonden extra financiën. Met het in 1998 aantreden van VVD-minister Hermans kregen deregulering en marktwerking verdere uitwerking. Pedagogisch ondernemerschap, prestatie-indicatoren, monitoring, meetbare resultaten, ranking, kenniseconomie, regelvrije scholen en private financiering verwijzen naar de dominante onderwijsideologie.

Anno 2001 heeft het centraal geleide sociaal-democratisch *constructief* onderwijsbeleid van de zeventiger en tachtiger jaren plaatsgemaakt voor een sociaal-liberaal *transactief* onderwijsbeleid. Dit laatste moet lokaal vorm krijgen. De centrale overheid heeft zich teruggetrokken en stuurt op output. Gemeentebesturen torsen de last van een uitdijend

pakket aan gedecentraliseerde taken. Scholen en schoolbesturen weten zich afhankelijk van een omgeving die steeds meer eist en oordeelt. Zij onderhandelen over faciliteiten, richten zich opportunistisch op markten en gaan op zoek naar financiële zekerheden. Met opvoeden, onderwijzen, ontwikkeling en leren heeft dit alles weinig van doen.

Deze *bestuurlijke* vernieuwing (herverdeling van verantwoordelijkheden) heeft in de onderwijssector het gesprek over de *onderwijskundige* vernieuwing (visie op onderwijs, opvoeding en mensen) verdrongen. De aandacht in de sector verplaatst zich nog steeds van het primaire onderwijsproces (ouder, kind, leraar) naar het administratieve proces (schoolorganisatie, management, schoolbestuur). Illustratief voor deze stelling is de oproep in de landelijke dagbladers op 03-03-2001 van de schoolbegeleidingsdienst Markant naar *'ervaren schoolbegeleiders met expertise op het gebied van beleid, management en organisatie. Bent u ondernemend, klantgericht en wilt u meewerken aan het verbeteren van de onderwijskwaliteit op scholen (...)*'. Of de secundaire, bestuurlijke processen leiden tot meer kwaliteit van het primaire onderwijsproces, mag worden betwijfeld. Meer rapporten stellen, dat verbetering van schoolresultaten vooral bereikt wordt met een betere werkwijze in de klas en niet met deregulering en autonomievergroting. Maar dat is nu even niet het betoog. Het gaat hier over de crisis waarin het onderwijs al enige tijd verkeert vanwege *het verstoorde evenwicht* tussen een onderwijsbestuurlijke en een onderwijskundige ideologie. Ook vandaag weer is het debat vooral instrumenteel: meer geld, meer autonomie, toezicht meer achteraf. Waartoe dit alles dient - de substantiële vraag - , blijft vaag. Alles lijkt goed! Verontrustend is, dat de balans nog wel enige tijd blijft doorslaan naar *sturing* van onderwijs. De sector heeft de sociaal-liberale tijdgeest met zijn economische oriëntatiepunten niet mee.

Hernieuwde oriëntatie door de onderwijssector op zijn pedagogische provincie kan het tij helpen keren. Herdefiniëring van de kerntaken van de school maakt duidelijk waarvoor zij staat: bijdragen aan cognitieve ontwikkeling, sociaal-emotionele groei, persoonlijke toegangen tot waardemaatstaven en (mag het?) geestelijk evenwicht en geluk. De school als waardengemeenschap is erbij gebaat. Leraren kiezen voor onderwijs omdat zij er 'iets' mee hebben, er verantwoordelijkheid voor willen dragen, niet om ermee rijk te worden. Reorganisaties en méér geld helpen niet. Als zij geld ambiëren, dan zal de beloning in het 'bedrijfsleven' altijd hoger uitvallen. De bindingspremie voor onderwijsgeevenden is een andere. Zij wordt gevormd door: kleuters, kinderen, jongeren, (jong)volwassenen, collega's, ouders, mensen dus. Om de bindingspremie voor leraren in stand te houden en om haar aantrekkingskracht te vergroten, dient het onderwijs meer de beschermende werking van zijn pedagogische provincie op te zoeken en terug te keren naar de menselijke maat.

Peter Rutgers is onderwijskundige en bestuurskundige en verbonden aan de opleiding Bestuurskunde van de Erasmus Universiteit Rotterdam.